

N:o 15.

Ank. till Riksd. kansli den 23 mars 1909, kl. 4 e. m.

Andra Kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande (n:o 4), angående motioner af herr Jönsson i Kvarnberga m. fl. (n:o 23) samt af herr Waldén (n:o 206), rörande åtgärder för att folk- eller småskollärare, som är obotligt sinnessjuk, måtte kunna entledigas med pension.

Till förberedande behandling inom utskottet hafva hänvisats tvänne motioner, som afse förändring af gällande författningar i syfte, att obotligt sinnessjuk lärare med fast anställning i folk- eller småskola må kunna entledigas från sin befattning.

I den ena motionen, n:o 23, hemställer motionären, herr Jönsson i Kvarnberga, med instämmande af fyra utaf kammarens ledamöter, »att Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t snarast möjligt föranstalta om sådan ändring i gällande folkskolestadga, att ordinarie folkskollärare, som är sinnessjuk och förklarats vara obotlig, må kunna entledigas från sin lärarebefattning med pension».

Som stöd för denna sin hemställan anför motionären:

»Enligt den nu gällande folkskolestadgan af 10 december 1897 kan ordinarie lärare vid folkskolan icke från sin tjänst skiljas med mindre han förut tilldelats varning, hvilken befunnits vara fruktlös. I samma stadgas 32 § heter det nämligen: Skulle någon ordinarie folkskollärare befinnas oskicklig till eller försumlig i förrättandet af sin tjänst eller ådagalägga sådant uppförande, att han ej bör såsom lärare

Bih. till Riksd. Prot. 1909. 8 Saml. 2 Afd. 2 Band. 15 Häft. (N:o 15).

*Herr
Jönssons i
Kvarnberga
motion.*

längre bibehållas, må skolrådet äga att, efter föregången i skolrådets protokoll intagen men fruktlös befunnen varning, skilja honom från befattningen såsom skollärare och den därmed följande aflöningen.

Denna »oskicklighet» kan dock vara af det slag, att en varning icke rimligen kan lärare därför meddelas. Vid flera tillfällen har det inträffat, att lärare vid folkskolan blifvit sinnessjuk och efter något år förklarats obotligt sjuk. Då är ju läraren oskicklig att sköta sin tjänst i skolan, men icke kan han därför erhålla varning, hvilken dock skall föregå hans skiljande från skolan. Han kan således icke entledigas. Lärares ordinarie befattning måste därför under många år uppehållas genom vikarie. Men då en dylik tjänst å sådan plats är föga eftersökt, har det varit svårt och ibland omöjligt att härtill erhålla lämpliga lärarekrafter. Att skolan häraf lider stort men och att skolråd och församlingar därigenom ådragas kostnader och obehag är alldeles tydligt. Därför måste det anses nödigt, att en ändring af folkskolestadgans ofvannämnda paragraf i detta afseende företages, så att vid folkskolan anställd lärare, som förklarats obotligt sjuk, skall från sina befattningar med pension kunna entledigas, för att ordinarie lärare därefter må antagas vid skolan.

Att sinnessjukdom gör en lärare oskicklig till förrättande af sin tjänst, kan icke förnekas, lika litet som att en varning i ett sådant fall skulle vara en absurditet, och därför måste det anses behöfligt, att bestämmelserna för ordinarie lärares vid folkskolan skiljande från tjänsten ändras, så att i fall, då obotlig sinnessjukdom träffar lärare, han må från sin befattning kunna entledigas med tillerkännande af pension.

Att, såsom redan nämnts, stora svårigheter möta vid uppehållande genom vikarie af dylik lärarebefattning inses tydligen. Den vikarierande läraren söker naturligtvis, därest han ej redan är pensionsberättigad, så snart som möjligt att erhålla en förmånligare anställning såsom ordinarie lärare, och så är skola, där han kanske blott en kort tid vikarierat, åter utan lärare.

Det har ock inträffat, att, då en vikarie redan antagits, han efter upplysningar om platsens beskaffenhet ej tillträdt vikariatet utan omedelbart sökt sig annan förmånligare tjänst, hvarför skolrådet måst börja om igen med sammanträden och annonsering för att måhända ännu flera gånger misslyckas. Att skolrådet härigenom kommer i en ställning, som nära nog kan betecknas såsom rådlös, torde inses, och att för undervisningens upprätthållande i skolan användas äldre, redan pensionerade lärare eller småskollärarinnor kan icke lända vare sig undervisningen eller disciplinen till godo, helst då flera ombyten under

samma termin kunna förekomma. I ett sådant mig bekant fall har det inträffat, att under samma termin tvenne småskollärarinnor och en pensionerad folkskollärare uppehållit vikariatet.

Under sådana förhållanden är det svårt, om icke rent af omöjligt, att åstadkomma en normal undervisning i folkskolan. Och för skolrådet såväl som för barnens föräldrar och målsmän är det i hög grad nedslående, att barnen under sin skoltid ej komma i åtnjutande af de fördelar, som en väl ordnad undervisning inom folkskolan medför.

Men det är ej endast skolrådet, som har obehag, eller barnen, som blifva lidande af denna anordning, utan den medför äfven ökade utgifter för församlingen, emedan statsbidrag till vikariens aflöning ej utbetalas, då ordinarie lärare lider af obotlig sinnessjukdom, enär hospitalsläkaren ej anser sig kunna utfärda sådant läkarebetyg, som enligt kungl. kungörelsen af 1 juni 1900 fordras för erhållande af statsbidrag till vikaries aflöning.»

I motionen n:o 206 hemställer herr Waldén,

»att Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t snarast möjligt verkställa utredning, huruvida och på hvad sätt sådana ändringar i gällande författningar må kunna vidtagas, att vid folk- eller småskola anställd ordinarie lärare, som är sinnessjuk och förklarats vara obotlig, måtte kunna entledigas från sin lärarebefattning med pension, samt till Riksdagen inkomma med de förslag, hvartill ifrågavarande utredning kan föranleda.»

Såsom synes, utgör denna motion en komplettering eller utvidgning af motionen n:o 23, och såsom stöd för densamma anföres af motionären följande:

»I en af herr N. Jönsson i Kvarnberga inom Andra Kammaren väckt motion hemställes, »att Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t snarast möjligt föranstalta om sådan ändring i gällande folkskolestadga, att ordinarie folkskolelärare, som är sinnessjuk och förklarats vara obotlig, må kunna entledigas från sin lärarebefattning med pension».

De missförhållanden, som föranledt motionären att framkomma med ifrågavarande motion, och som i motiveringen till densamma utförligare påpekas, äro af den beskaffenhet, att de väl förtjäna att beaktas. Då emellertid motionären begränsat sitt yrkande i så måtto, att det af honom ifrågasatta entledigandet och därmed följande pensioneringen endast skulle komma att gälla vid *folkskola* anställd ordinarie lärare, som vore obotligt sinnessjuk, synes det mig både nödigt och rättvist

Herr
Waldéns
motion.

att låta ett dylikt yrkande omfatta äfven de vid småskolan anställda ordinarie lärare, som äro obotligt sinnessjuka.

Enligt kungliga kungörelsen af den 17 november 1905 äro nämligen vid småskolor anställda lärare (och lärarinnor) i vissa fall jämställda med ordinarie folkskollärare beträffande oafsätlighet från tjänsten och kunna således ej afskedas utan föregången varning, hvarför de af motionären anförda skälen till stöd för hans yrkande i fråga om obotligt sinnessjuk folkskollärares entledigande i minst lika hög grad äga sin tillämpning beträffande sådan vid småskola anställd lärare (eller lärarinna).

Emellertid berör denna fråga icke blott nu gällande folkskolestadga utan äfven reglementena för folkskollärares pensionsinrättning och småskollärares ålderdomsunderstödsanstalt. Enligt bestämmelserna i dessa reglementen kan nämligen hel eller afkortad pension tillerkännas obotligt sjuk lärare endast efter ett visst antal tjänstår. Men vid ett sådant tvångsafskedande, som nu är ifrågasatt, torde billighet och rättvisa kräfva, att pension tillerkännes, äfven om den i ofvannämnda reglementen stadgade tjänstetiden ej uppnåtts, och torde sålunda en ändring af dessa reglementen i berörda afseende vara nödig. Genom en dylik ändring skulle dock de för nämnda reglementen gällande principerna i någon mån komma att rubbas, hvarför det torde vara skäl i att, innan en sådan ändring vidtages, låta densamma föregås af en grundligare utredning, än den en enskild motionär kan åstadkomma, och som endast torde kunna vidtagas genom Kungl. Maj:ts föranstaltande.»

*Utskottets
yttrande.*

Såsom i motionen n:o 23 framhålles, kan enligt folkskolestadgans § 32 ordinarie lärare i folkskolan ej mot sin vilja skiljas från sin tjänst på grund af sjukdom, äfven om denna skulle befinnas vara obotlig, ty den oskicklighet i tjänstens förrättande, som kan blifva en följd däraf, är tydligen ej af beskaffenhet att föranleda varning från skolrådets sida. Samma fasta anställning har numera äfven i vissa fall småskollärare och lärarinna på grund af den ändrade lydelse, som § 33 i folkskolestadgan erhållit genom kungl. kungörelsen den 17 november 1905. Om lärare sålunda blir obotligt sjuk, kan han visserligen ej tvingas att afgå från sin befattning, men § 31 i nämnda stadga anvisar dock en utväg, hvarigenom såväl hans berättigade understöds kraf som skoldistriktets intressen må kunna tillgodoses. Denna paragraf är af följande lydelse: »Då en lärare vid distriktets skola, innan han är berättigad till pension eller ålderdomsunderstöd, af obotlig sjukdom blir urståndsatt att nöjaktigt bestrida de till tjänsten hörande göromål, må det, om han frånträder sin befattning, bero af distriktet att bevilja

honom det understöd, hvaraf han kan anses förtjänt». Genom denna bestämmelse torde det i allmänhet vara möjligt att i fall, där obotlig sjukdom förefinnes och där rätt till pension i någon form ännu ej inträdt, på underhandlingens väg få sådan öfverenskommelse till stånd, att läraren mot ett visst årligt understöd från församlingen frånträder sin befattning, som han ej längre kan sköta. Och har läraren så många tjänstår vid den tid, då hans sjukdom gör honom oförmögen till tjänstens skötande, att han enligt bestämmelserna i reglementena för folkskollärarnes pensionsinrättning eller småskollärarnes ålderdomsunderstödsanstalt är berättigad till afkortad pension eller afkortadt understöd, bör en sådan öfverenskommelse därigenom väsentligt underlättas.

Det gifves emellertid vissa fall, där underhandlingar af här antydd art svårligen lära vara möjliga, och det är, då obotlig sinnessjukdom föreligger. Någon rättsligt bindande öfverenskommelse kan ju ej göras med en person, som ej är vid sina sinnens fulla bruk, äfven om han understundom skulle hafva några ljusare ögonblick. Men han kan ej heller enligt nu gällande bestämmelser utan vidare entledigas från sin befattning. Denna måste uppehållas med vikarie, måhända under oberäknelig tid och understundom — såsom tydligen framhålles i motionen n:o 23 — under så vanskliga förhållanden, att undervisningen vid vederbörande skola i hög grad måste blifva lidande däraf. Hårtill kommer, att skoldistrikt ej erhåller statsbidrag för vikarie, som uppehåller tjänsten för en obotligt sjuk lärare. Det ena med det andra torde vara nog för att ådagalägga önskvärdheten och nödvändigheten af sådana ändringar eller tillägg i nu gällande folkskolestadga samt i reglementena för folkskollärarnes pensionsinrättning och småskollärarnes ålderdomsunderstödsanstalt, att skoldistrikt må kunna entlediga obotligt sinnessjuk lärare, samt att denne vid sådant entledigande må erhålla ett visst årligt understöd, äfven om antalet af hans tjänstår ej skulle uppgå till det minimum, som nu föreskrifves för erhållande af afkortad pension eller afkortadt understöd. Angående storleken af detta sålunda föreslagna understöd anser sig utskottet emellertid ej kunna yttra sig.

Enligt hvad som kommit till utskottets kännedom, lärare i något enstaka fall ofvannämnda § 31 i folkskolestadgan hafva tillämpats beträffande obotligt sinnessjuk lärare på så sätt, att öfverenskommelse blifvit gjord med förmyndaren för den sinnessjuka läraren om dennes afskedstagande. Men oafsedt huruvida det kan ligga i en förmyndares rättsliga befogenhet att å sin myndlings vägnar göra en sådan öfverenskommelse, synes man ej hafva nöjaktig säkerhet för att på denna

väg såväl lärarens som församlingens intressen alltid skola blifva lika tillbörligt beaktade.

Det relativt ej obetydliga antal sinnessjuka lärare och lärarinnor, som verkligen förekommer, torde jämväl mana till att söka afhjälpa den i motionerna påpekade bristen i nu gällande folkolestadga och andra i sammanhang därmed stående författningar. Någon fullständig statistik kan utskottet icke meddela, då som bekant ett stort antal sinnessjuka — säkerligen också lärare och lärarinnor — icke äro intagna å vårdanstalter. Ej heller kan utskottet i fråga om dem, som vårdas å sådana anstalter, bestämdt uppgifva, huru många som förklarats obotliga. Någon ledning torde dock vara att hämta af följande tillgängliga statistiska uppgifter. På hospital intogos för erhållande af vård

år 1901	3	lärare	10	lärarinnor
» 1902	2	»	14	»
» 1903	1	»	7	»
» 1904	—	»	4	»
» 1905	1	»	5	»
» 1906	4	»	14	»

eller i allt under nämnda 6 år 65 lärare och lärarinnor, d. v. s. i medeltal omkring 11 för hvarje år. Nu skiljes i de statistiska uppgifterna visserligen ej mellan folk- och småskollärare samt öfriga lärare, men man torde knappt göra sig skyldig till misstag, om man beräknar den öfvervägande delen vara folk- och småskollärare, dels emedan denna grupp inom hela den svenska lärarekåren är den ojämförligt största, dels emedan inom densamma särskildt småskollärarinnorna synas i hög grad vara disponerade för sinnessjukdom. Mycket belysande i detta hänseende är en artikel af d:r Herman Lundborg i den medicinska tidskriften *Hygiæa* för 1902, med öfverskrift »om sinnessjuka lärarinnor jämte en kort öfverblick öfver småskollärarinnornas ställning i Sverige.» Härei visar d:r L. med stöd af sin egen erfarenhet från Uppsala asyl, hurusom antalet sinnessjuka lärarinnor vid nämnda asyl, då han tillträdde sin tjänst, var synnerligen stort i jämförelse med antalet sinnessjuka ogifta kvinnor öfver 20 år af öfriga yrken och stånd. Och bland lärarinnorna påvisar d:r L., att småskollärarinnorna i detta hänseende intaga första rummet. Anledningen härtill finner han vara hufvudsakligen intellektuell öfveranstängning i förening med otillräcklig eller olämplig kroppslig näring.

Af här meddelade statistiska uppgifter torde framgå, att sinnessjukdom bland lärarepersonalen och i synnerhet bland småskol-

lärarinnorna ej så sällan förekommer. Och då, såsom ofvan blifvit påvisadt, undervisningen i hög grad måste lida af att en sinnessjuk lärare, som innehar fast plats, enligt nu gällande bestämmelser ej kan entledigas från sin tjänst, liksom detta också gör, att vederbörande skoldistrikt för ordnandet af sin undervisning har att kämpa med olägenheter af hvarjehanda slag, synes det vara i hög grad önskvärdt, att för afhjälpande af dessa olägenheter åtgärder vidtagas i den af motionärerna antydda riktningen.

Med anledning af herr Jönssons motion n:o 23 och herr Waldéns motion n:o 206 samt på grund af hvad i öfrigt blifvit anfördt får utskottet alltså hemställa,

att Andra Kammarerna ville för sin del besluta, att Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t måtte an hålla, det täcktes Kungl. Maj:t snarast möjligt låta verkställa utredning, huruvida och på hvad sätt sådana ändringar må kunna vidtagas i gällande författningar, att obotligt sinnessjuk lärare och lärarinna med fast anställning i folkskolan äfvensom i småskolan må kunna entledigas från sin befattning mot erhållande af viss pension, samt därefter till Riksdagen inkomma med det förslag, hvartill denna utredning kan föranleda.

Stockholm den 23 mars 1909.

På utskottets vägnar:

NILS EDÉN.
